

Grundlovsforslagets alternativ C var saalydende:

Grundlovens § 112 gives følgende tillæg:
En saaledes vedtagen grundlovsbestemmelse underskrives av Stortingets præsident og sekretær og sendes Kongen til kundgjørelse ved trykken som gjældende bestemmelse i Kongeriget Norges grundlov.

Votering:

Grundlovsforslaget bifaldtes med 99 mot 13 stemmer.

De 13 herrer var:

Bauck, Michelet, Hagerup Bull, Blakstad, Ameln, Hans Hansen, O. B. Halvorsen, Ustvedt, Meyer, Thallaug, Ulstrup, Jähren og Erichsen.

Fraværende var de samme som ved den foregaaende votering.

Videre var indstillet:

III.

Sidstnævnte forslags alternativ D bifaldes ikke.

IV.

Samme forslags alternativ A bifaldes ikke.

V.

Samme forslags alternativ B bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling under III bifaldtes enstemmig.

Sak nr. 2.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende et av repræsentanterne S. K. Aarnes og Aa. Bryggesaa fremsat forslag til forandring i grundlovens §§ 77, 78, 79, 80 og 82 (indst. S. XXXXVI).

Præsidenten: Der er skedd henvendelse til præsidenten om, at denne sak maa bli forbigaaet indtil videre og først opføres paa et senere kart, da man ønsket at se nærmere paa denne sak, før man gaar til behandling av den her i Stortinget. Præsidenten vil derfor foreslaa, at denne sak fo-

reløbig forbigaaes og opføres paa et senere kart. — Ingen har uttalt sig derimot, og præsidenten anser det som vedtat.

Sak nr. 3.

Indstilling fra konstitutionskomiteen om de paa Stortinget 1911 fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50 (indst. S. XXXXIII).

Komiteen hadde indstillet:

1. Forslag fra Aa, Bryggesaa, Tomas Torsvik og O. A. Eftestøl til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 4 III i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.

Præsidenten: Hvis der ikke kræves votering over dette forslag, saa vil præsidenten foreslaa votert over indstillingen. Ingen har uttalt sig derimot, og præsidenten vil da for denne posts vedkommende la votere over indstillingen.

Votering:

Komiteens indstilling under post 1 bifaldtes enstemmig.

Videre var indstillet:

2. Alternativ 1 i forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Eriksen, A. Buen og Egedenissen til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 9 A i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.

Chr. Knudsen: Jeg vil tillate mig at opta dette forslag. Det er ikke saa, at vi er alene om at kræve stemmeret saavel for kvinder som for mænd fra 21 aars alderen her i landet. Vi socialdemokrater har hat dette paa vort program fra den første dag, da vi formet vort program. Der er flere land ute i Europa, som har sænket stemmeretsgrænsen til 21 aars alderen. Det skulde ogsaa synes naturligt, at naar folkets unge sønner er modne til at trækkes ut paa moerne og oplæres i krigskunsten, da burde de ogsaa være myndige statsborgere. Men det er de ikke, saalænge de ikke har stemmeret. Det vilde bare være en retfærdighetshandling at yde dem denne ret, og det vilde ikke være mindre retfærdigt at yde ogsaa kvinderne den samme ret. De er myndige i denne alder, og de bør derfor ogsaa kunne kræve stemmeret. Men det at kræve

stemmeret fra 21-aarsalderen indebærer mere; det indebærer i sig retten til at kunne være med og bestemme i statens styre og stel i det hele tat. Hvad angaar denne sænkning av stemmeretsgrænsen, saa vil det fremgaa av indstillingen, at antagelig — man kan jo ikke sige det bestemt, for nøiagtig statistik har vi ikke — vil det forøke de stemmeberettigedes tal for kvinder og mænd med ialt 146 000, og det er ikke noget stort tal av mænd og kvinder, naar man ser hen til den utvidelse, som jo alle partier er med paa, nemlig at gi ogsaa kvinderne stemmeret fra 25-aarsalderen. Det er sagt, at i 21-aarsalderen er man endnu ikke moden til at være med og avgjøre saa vigtige saker som de, der gaar ind under den statsborgerlige stemmeret. Dertil vil jeg kun svare, at er man myndig til at styre sine egne anliggender helt og fuldt, saa er man ogsaa myndig, ogsaa moden til at kunne være med i staten, naar det gjælder at bestemme om dens trivsel og vel. Og i 21-aarsalderen er man allerede med, og maa være med, at yde sit bidrag til statens eksistens, til dens økonomiske og til dens politiske eksistens, til dens trivsel og dens vel. Og man blir ikke mere moden, fordi om man venter til 25-aarsalderen med at utøve den statsborgerlige stemmeret; ti modenheten kommer i og med, at man faar ansvaret ved at utøve denne ret. Det har vist sig hittil, at man kan være likesaa umoden til at benytte stemmeretten i 25-aarsalderen som tidligere; det har vist sig ved de stemmeretsutvidelser, vi hittil har hat. Der har gjerne ved enhver stemmeretsutvidelse fulgt en reaktion, om den end har været foreløbig, og det tyder paa umodenhet. Men modenheten har indfundet sig, saasnart som man engang har faat anledning til at faa ansvaret ved at benytte sin stemmeret. Det samme vil være tilfældet, om man faar stemmeretten fra 21-aarsalderen. Det er uretfærdig, at en saapas styrke som et hundrede og nogen og firti tusen skal være utelukket fra at kunne benytte den statsborgerlige stemmeret. Motstanderne av dette at gi stemmeret fra 21-aarsalderen handler ogsaa uklokt i at være motstandere derav, specielt hvis vi tænker paa den ting, at i den alder skal man ut paa moerne. Saa længe de ikke har stemmeret, har de ingen adgang til at kunne være med gjennem statens foranstaltninger at faa indflydelse paa militærvæsenet. Hvad under da, om de

benytter sig av andre midler til at gjøre sine anskuelser paa dette omraade gjældende. Det er derfor uklokt av motstanderne at sætte sig mot denne reform, stemmeret fra 21-aarsalderen. Men det, som jeg mest ser paa, og som er bestemmende for mig, er det, at man er med og maa betale skat. Man er med at opretholde statens institutioner paa alle omraader. Naar dette kræves av dem, saa er det en retfærdighetshandling at gi dem ogsaa den statsborgerlige stemmeret fra den alder, hvor de ellers er myndige og ellers har ansvar. Jeg agter derfor at opta dette forslag, saa det kommer under vote-ring.

Jacobsen (komiteens formand): Komiteens flertal har ikke kunnet indstille paa bifald av dette forslag om at sænke stemme-grænsen til 21 aar. Forslaget var oppe i 1911, og da uttalte hr. Knudsen bl. a: «Jeg har naturligvis ikke noget haab om, at det skal seire idag — — —. Man behøver ikke at frygte for, at det skal gaa for rask, fordi om man idag f. eks. gaar til almindelig stemmeret for kvinder fra 25 aars alderen. Der er endnu et langt skridt igjen paa utviklingens bane paa dette omraade.» Han erkjender og understreker altsaa selv, at det vil ta lang tid, forinden vi kan komme saa langt. Ser vi nu paa forholdet, som det er idag, har vi altsaa et forslag om kvinders stemmeret. Dette forslag, maa vi vel gaa ut fra, gaar igjennem med overvældende flertal. Vi sætter derved slutstenen paa en lang kamp for en retfærdig reform. Men derved tilføres vort offentlige liv, saavidt jeg erindrer, ca. 225 000 nye stemmeberettigede. Ved nu at vedta det forslag, som er fremsat av hr. Knudsen, vil vi yderligere, forinden denne reform, kvindernes stemmeret, er sat ut i livet, forinden disse 225 000 nye stemmeberettigede er kommet ut i vort offentlige liv, ogsaa sætte ut 140 000 nye stemmeberettigede til. Jeg tror, at det vilde være enstaaende i vort offentlige liv, at vi samtidig vedtok to grundlovsbeslutninger om stemmeretsutvidelser av den betydelige rækkevidde.

Har dette spørmaal været drøftet av vort folk? Kan man sige, at vort folk har tat standpunkt til denne store og vigtige reform? Jeg tror ikke, at nogen kan paastaa, at saa er tilfældet. Ganske vist har forslaget været kundgjort paa vanlig maate; ganske vist er det offentliggjort, saa folket har faat se det. Men jeg stiller det spørmaal:

1913. Efterm. 11 juni — Ang. grundlovsforslag om stemmeret fra 21-aarsalderen.

(Jacobsen)
 har det været drøftet? Har spørgsmaalet om denne reform, hvad den kan føre til, været saaledes optat, gaat saaledes ind i folkets bevissthet, at vi vilde være i overensstemmelse med grundlovens bud om erfaring, hvis vi nu idag skulde gaa til at vedta dette forslag? Jeg tror, at skal man respektere folkets vilje, skal man ønske at høre folkets vilje for at være i overensstemmelse med den, saa kan vi ikke idag vedta et saadant forslag. Det, tror jeg, maa siges at være en uomtvistelig ting — man faar nu ha den mening, man vil, om reformens retfærdighed i og for sig, det vil jeg ikke uttale mig om. Jeg vil ikke hverken vinke til noget nyt forslag eller avvise det. Men, hvad jeg først og fremst kræver, for at være i overensstemmelse med kravet paa, at folket skal faa utale sig om en vigtig reform, det er, at man skal ha grei besked om, hvad folket vil i dette stykke.

Det blev av hr. Knudsen anført, at man har 21 aars alder i flere europæiske land. Ja, det er saa; man har det sogar i mange land, og jeg skal gjerne supplere hr. Knudsens oplysninger om det. I Ungarn f. eks. er stemmeretsgrænsen 20 aar. I England, Italien, Portugal, Sverige og Sachsen-Weimar er alderen 21 aar. I Preussen og Østerrike er alderen 24 aar. I de forskjellige rene demokratier, i republikkerne, er stemmeretsalderen gjennemgaaende 21 aar. I Schweiz f. eks. Vi har sogar kantonen i Schweiz, hvor stemmeretsalderen kun er 18 aar, og erindrer jeg ikke feil, er man sogar gaat ned til 17 aar, idet man i Schweiz gaar ut fra den gamle germanske regel, at den, som er «wehrfähig» ogsaa er «stimmfähig», altsaa forsaavidt det samme, som hr. Knudsen anførte, at naar folk trækkes ut paa ekserserpladsene, bør de ogsaa kunne stemme. Ser man imidlertid litt nøiere paa dette, tror jeg, det skal erkjendes, at det gaar ikke an uten videre at ta en reform, som man finder i et andet land, og overføre den paa vore forhold. Jeg tror, at man maa se tingene i sammenhæng. Og da vil man paa den anden side maatte ta i betragtning, hvorledes statsforfatningen er her hos os. Her er al magt samlet i denne sal. Vi har et ett-kammer, og vi har ikke de konstitutionelle og statsforfatningsmæssige garantier, som man har i de fleste andre baade monarkier og demokratier. Det vilde være galt at ta et led i en statsforfatning, uten videre løse det ut

av sin forbindelse og omplante det paa fremmed grund, uten at bry sig om den sammenhæng, hvori dette led har staat. Ser vi paa forholdene i disse forskjellige europæiske land, som jeg talte om, vil vi se, at de allerfleste av disse monarkier har to-kammersystem. De har heri en meget sterk garanti, idet første kammer er valgt efter andre principper og under andre forhold end repræsentanterne i andet kammer. Ser man hen til de øvrige vilkaar for at kunne utøve sin stemmeret, saa ser man, at i de fleste av disse land er ikke stemmeretten almindelig i den forstand, at den er like for alle. I Ungarn f. eks. har man census, i England likesaa, eller krav paa, at man skal ha egen husholdning. I Italien og Portugal kræves en viss «Bildung», en viss utdannelse. I Preussen er stemmeretten almindelig, men klassevis, og vi kjender jo alle den i høieste grad uretfærdige maate, hvorpaa stemmeretten utøves i Preussen, derigjennem, at man inddeles i 3 klasser, en rikmandsklasse, en middelklasse og arbeiderne, saaledes at de danner en klassestamme hver for sig, hvilket gjør, at tredje klasse, arbeiderne og de ubemidlede, kan møte op med en 80 pct. av de virkelige stemmer, mens første klasse kan møte op med en 5—6 eller 7—8 pct. Likedan i Østerrike, i flere tyske stater og i Belgien. I Nederlandene har man census o. s. v. Omtrent i alle disse forfatninger vil man se, at man har en eller anden garanti ved siden av den almindelige stemmeret. Videre vil man finde, at i alle disse konstitutionelle monarkier er den utøvende magt utstyrt med veto. Tar man nu denne sum av garantier, saa er det vel noget, som vi maa være enige om alle sammen, at det stiller valgretten og aldersgrænsen i et ganske andet forhold, end det vilde hos os. Netop fordi vi mangler disse garantier, tror jeg, det er nødvendig for os, da saa at sige hele magten ligger i vælgernes hænder, i hvert fald at gaa forsiktig og skridtvis frem. Jeg uttaler mig, som sagt, ikke her om det retfærdige og berettigede i og for sig i 21-aarsgrænsen; men jeg henviser til, hvad der gjælder om valgretten i andre land, og jeg mener, det gaar ikke an uten videre at trække parallell fra andre land med hensyn til stemmeretsalderen, det er ikke det alene, som konstituerer begrepet. Ser vi hen til demokratierne, republikkerne, saa har man ogsaa der i stor utstrækning to-kammersyste-

met. Vi har det i Schweiz, i Amerika og i Australien. Og der er en anden ting, man maa erindre: alle disse stater er forbundsstater, og det er et moment, som har sin store betydning, idet der nemlig er en hel del av de vigtigste ting, som er unddraget de enkelte stater og lagt i forbundsstatens haand. I Amerika har man kongressen, som bestaar av repræsentanternes hus og senatet, og præsidenten har, som vi vet, veto. I Australien har man, som bekjendt, tokammerssystemet, og den engelse konge har veto. I Schweiz har man forbundsforsamlingen, ogsaa med tokammersystem, saa selv der, hvor man har det rene demokrati, hvor man har republik, har man altsaa forhold, som i stor utstrækning tjener til at avbalansere, til at forebygge en pludselig og mindre vel overveiet stemningsytring. I forbundsstaterne i Amerika f. eks. er alle spørsmaal om statslaan, handel, skatter, postvæsen, postveier, traktater med fremmede magter, krig og fred underlagt forbundsstaten, og sterke og pludselige forandringer i disse vigtige spørsmaal vil være hindret derved, at de skal gjennemgaa disse forskjellige konstitutionelle instanser, som jeg her har nævnt. Naar nu dette er tilfældet, saa mener jeg, at skal man tænke paa at sænke stemmeretsgrænsen til 21. aar, saa pligter man i henhold til den tradition, man altid har fulgt, og i henhold til grundlovens egne ord og av hensyn til vælgerfolk at se nøie paa tingen og se, hvorvidt og paa hvilken maate det gaar an at indpasse denne reform i vort offentlige liv, saaledes som det arter sig idag. Og vi maa vite, hvorvidt vi er i overensstemmelse med folket, og det tror jeg ikke, hr. Knudsen eller nogen anden vil kunne paastaa, at vi er, hvis vi vedtar denne reform idag. Ut fra dette er det, at komiteens flertal ikke har kunnet indstille dette grundlovsforslag til vedtagelse. Tiden faar vise, hvorvidt det er ønskelig eller nødvendig at faa det frem og faa det vedtat; men det vil vi hævde, og det tror jeg, man vanskelig skal kunne motsige, at iaar er ikke tiden inde. Derfor vil jeg anbefale, at man forkaster dette grundlovsforslag.

Eftestøl: Jeg har sammen med de daværende repræsentanter hr. Bryggesaa og hr. Torsvik været med paa at fremsætte et forslag om 21-aarsalderen som stemmeretsgrænse, og derfor vil jeg faa lov til at sige nogen faa ord til begrundelse av dette forslag. Naar jeg har været med paa dette forslag, er det fordi 21-aarsalderen for mig staar som den naturlige stemmeretsgrænse. Det er myndighetsalderen, da blir de enkelte

borgere raadige over sine økonomiske anliggender, da faar de det hele og fulde ansvar som borgere til at bestemme over sit ve og vel. Derfor synes jeg, det er naturlig at vælge den grænse. Det er ogsaa oplyst her, at i en række europæiske land og i de amerikanske republikker har man 21-aarsalderen som stemmeretsgrænse; i Schweiz har man 20-aarsalderen. Den ærede formand i konstitutionskomiteen fremhævet saa sterkt, at i disse land hadde man da garantier; man hadde tokammersystem og veto o. s. v. Ja, jeg forstaar ikke rigtig, hvorfor man her taler om disse garantier. Er det den ærede repræsentants mening, at man her i Norge skulde søke at faa disse garantier, samtidig med at man tænkte paa at indføre denne aldersgrænse paa 21 aar? Det tror jeg ikke, han kan mene. Garantien ligger jo slet ikke deri. Jeg tror, det forlængst er forbi med den tid, da man søkte garantier paa de omraader. Men garantien ligger i borgernes interesse, i borgernes oplysning, i borgernes ansvarsfølelse, og jeg mener, at her i vort land er folkeoplysningen saa god, de almindelige interesser er saa sterke, ikke mindst blandt de yngre, at man deri har den nødvendige garanti for en saadan bestemmelse. Jeg har i hvert fald faat et sterkt indtryk av, at interessen for de offentlige anliggender, ikke mindst i de aar fra 21 aars alder og utover til 25 aar, er meget sterk, meget levende, og at en utvidelse av stemmeretten ogsaa til de borgere vil tilføre vort offentlige liv en interesse, som vil virke særlig velgjørende ved valgene. Det fremhæves saa sterkt i indstillingen, at det maa være sindige og modne mennesker, som skal ha denne ret og dette ansvar. Ja, det er nok rigtig at tale om sindighet og modenhet o. s. v., men jeg mener, at det ogsaa er rigtig at tale om den levende interesse, som vi møter ikke mindst hos de yngre — kanske særlig hos de yngre i mange kredser; den vil det være meget heldig at faa med i det offentlige liv. Derfor ser jeg det slik, at det vil fra alle sider set være en vinding og fra ingen side set være nogen fare ved dette at sætte aldersgrænsen for opnaelse av stemmeret til 21 aar. Jeg stemmer med glæde for det forslag, som er optat av hr. Holterman Knudsen.

Løberg (komiteens ordfører): Konstitutionskomiteens formand lot til at være meget forsigtig med hensyn til utvidelse av stemmeretsgrænsen. Vi mangler garantier, sa han. Jeg maa med hr. Eftestøl spørge, hvad slags garantier det er, han kræver. Men det er

ikke alle inden venstre, som er saa forsigtige; det er fremskutte venstremænd, som har fremsat forslag i samme retning, som det foreliggende. Jeg syntes at forstaa komiteens formand derhen, at dette er en politisk sak; men spørgsmaalet om aldersgrænsens nedsættelse til 21 aar er ikke noget politisk spørgsmaal. Det er rigtignok saa, at det er bare et parti, som har dette paa sit valgprogram; men forslag om aldersgrænsens nedsættelse til 21 aar foreligger ikke bare fra dette parti; et lignende forslag er fremsat av venstremænd som nuværende statsraad Bryggesaa, Thomas Torsvik og arbeiderdemokraten Eftestøl, og det er vel ingen, som vil beskyldte den forsigtige og omtænksomme venstremænd, nuværende kirkeminister Bryggesaa, for at være nogen socialdemokrat. Han har visst ikke fremsat sit forslag for at gi socialdemokraterne eller arbeiderdemokraterne eller noget andet parti nogen vinding, men fordi — formoder jeg — at han finder, at ved at aldersgrænsen sættes til 25 aar, vil altfor mange av folket ikke ha stemmeret. Og det er folk, som arbeider, det er folk, som er med at bygge landet, og som betaler sin fulde andel av skat til staten, som det her gjælder, disse mellem 21 og 25 aar. At det ikke er nogen politisk sak, vil man ogsaa se derav, at da denne sak blev behandlet i 1911, saa stemte foruten socialdemokraterne baade høiremænd, venstremænd og arbeiderdemokrater for aldersgrænsens sænkning til 21 aar. Høire har rigtignok endda ikke fremsat noget forslag herom; men jeg tviler ikke paa, at høire med tiden vil komme efter ogsaa i denne sak, likesom de har gjort i saa mange andre saker.

Man kan ræsonnere som saa, at man bør ikke gaa til at nedsætte aldersgrænsen til 21 aar nu og derved tilføre vort offentlige liv ca. 140 000 nye stemmeberettigede samtidig med, at man gaar til at indføre almindelig stemmeret for kvinder, hvorved der vil bli ca. 225 000 nye stemmeberettigede, og det er ogsaa dette komiteens flertal anfører i indstillingen paa side 9, hvor det heter: «Den stemmeretsutvidelse, som komiteen nu enstemmig har foreslaaet bifaldt, vil tilføre vort offentlige liv ca. 225 000 nye vælgere, og det er efter flertallets skjønn ikke stemmende med jevn og forsigtig utvikling at vedta en ny og vidtrækkende økning — ca. 140 000 — før den første endnu er sat ut i livet». Jeg vil i anledning herav gjøre opmerksom paa, hvad den samlede komite uttaler i indstillingen paa samme side, hvor

det heter: «Man vil imidlertid bemerke, at den indtægtsgrænse for opnaaelse av stemmeret, som blev vedtat i 1907, vistnok hittil har stengt mange ute fra stemmeret, men den blev sat saa lavt, at med den utvikling, som har fundet sted siden 1907, stigende lønninger og kanskje mest den nye skattelov, vil en stor del av de kvinder, som hittil har været utestengt, være stemmeberettiget ved kommende valg. Man kan vistnok gaa ut fra, at en betragtelig del av de 225 000, som man har regnet skulde komme med som nye stemmeberettigede, vil ha stemmeret ved førstkommande stortingsvalg, selv om man ikke gaar til nogen ændring i stemmeretsbetingelserne». Jeg tror, hr. præsident, at en saa «betragtelig del», som mindst halvdelen av de 225 000, vil ha stemmeret i 1915, selv om vi ikke foretar nogen ændring i stemmeretsbetingelserne nu, saa den stemmeretsutvidelse, som formodentlig nu vil bli vedtat, er i virkeligheten ikke saa stor, at man for den saks skyld behøver at være ræd for at stemme for aldersgrænsens nedsættelse til 21 aar.

En anden grund, som anføres mot at sænke aldersgrænsen til 21 aar, er den, at man i den alder er umoden til at bruke sin stemmeret. Dette kan nok siges saadan i sin almindelighet; men vi kan vel være enige om, at der er umodne stemmeberettigede i alle aldre. Men la os indrømme, at idag er sikkert en stor del av 21- og 22-aaringer umodne til at bruke sin stemmeret. Det er dog visst, at de heller aldrig blir modne i den alder til at bruke stemmeretten, saalænge aldersgrænsen for opnaaelse av stemmeret er 25 aar; men sættes aldersgrænsen ned til 21 aar, saa vil de nok i den alder bli modne til at bruke sin stemmeret. Der ligger en opdragende magt i dette at ha stemmeret, at være stemmeberettiget, som ogsaa fremholdt av hr. Chr. Knudsen. Det vil ikke forvalde nogen forstyrrelse dette at nedsætte aldersgrænsen, det er en stemmeretsutvidelse, som er mindre betænkelig og har mindre følger end nogen anden slags stemmeretsutvidelse. Og vi blir nu imidlertid ikke færdige med stemmeretsspørgsmaalene og stemmeretsutvidelsen i dette land, førend aldersgrænsen er nedsat til 21 aar, og førend alle, som uforskyldt har tiltrængt og tiltrænger fattigunderstøttelse, er bliit stemmeberettiget. Dette med aldersgrænsens nedsættelse til 21 aar er forresten ingen stor sak. Det store er, at stemmeretsbetingelserne er like for alle, for mand og kvinde, for fattig og rik, og jeg

er glad over at vite, at den beslutning, som vil bli fattet idag, vil føre os langt paa veien dit hen.

Ribsskog: Etter alt det som er sagt, siden jeg forlangte ordet, skal jeg ikke sige mange ord. Jeg vil bare faa lov til at peke paa, at det eneste argument, komiteen har anført mot at sænke aldersgrænsen for stemmeretten til 21 aar, er, at man ikke skal ta for store skritt ad gangen, men at man skal ta smaa skritt. Jeg vil da peke paa, at den utvidelse, som foreslaaes av komiteen her, vil medføre en stigning av de stemmeberettigedes antal av 27 pct. Samtidig gjøres i komiteens indstilling opmerksom paa, at den utvidelse, vi fik i 1907, øket antallet av de stemmeberettigede med 64 pct. Og videre fremgaar det av indstillingen, at naar man tar den økning av stemmeberettigede, som foreslaaes, og samtidig sænker aldersgrænsen til 21 aar, vil de stemmeberettigedes antal i det hele økes med 45 pct. Naar vi uten skadelige følger i 1907 kunde foreta en utvidelse, som øket antallet av de stemmeberettigede med 64 pct., saa skulde der ikke nu være nogen fare ved at gaa til en økning av 45 pct., saa den sterke vegt, som komiteens formand la paa dette, synes jeg ikke er helt berettiget. Jeg synes ikke, at det er grund nok, og det er den eneste, som er anført i indstillingen. Komiteens formand anførte under debatten her en anden grund, som blev imøtegaat av repræsentanten hr. Eftestøl, og som jeg da ikke skal komme nærmere ind paa.

Men naar der ikke kan lægges nogen vegt paa de par grunde, som her er nævnt, saa er der bare en grund igjen, og det er konservatismens skræk for ungdommen. Det er den eneste virkelige grund. Man er ræd for at gi den sit rette navn. Man snakker paa ungdomsstevner og ved høitidelige anledninger om den store betydning, ungdommen har, og om de opgaver, den har for fremtiden, og alt slikt. Men naar det gjælder at slippe ungdommen ind, se da er det en anden sak, da har man altid betænkeligheter, og det er egentlig deri, det stikker ogsaa her. Jeg tror, at det nuværende Storting ikke vilde ha skapt sig noget daarlig eftermæle, om det nu hadde gjennomført almindelig stemmeret helt ut for alle over 21 aar og dermed avsluttet stemmeretskampen her i vort land. Det vilde ikke ha været nogen daarlig gjerning, og det vilde ikke ha været urimelig, at man i fremtiden kunde ha pekt paa, at det Stor-

ting, som var samlet i 1914, hundrede aar efterat landet fik sin frie forfatning, gjennomførte almindelig stemmeret i landet. Det ligger i venstres haand at avgjøre, om det skal gjøres eller ikke; det har ikke vi magten til. Det, vi har magt til, det er at stemme for alle forslag, som gaar i den retning, det vil vi gjøre, og derfor vil vi selvfølgelig ogsaa stemme for det, som her foreligger.

Chr. Knudsen: Forrige gang, da stemmeretsspørsmålet var oppe, uttalte jeg ganske riktig, hvad formanden har fremholdt iaften. Men jeg tænkte ikke bare paa aldersgrænsen; for der er virkelig endnu et langt stykke igjen, selvom vi naar at faa stemmeretten fra 21aars alderen. Der er ikke dermed øvet fuld og hel retfærdighet. Vi har en række personer, mænd og kvinder, her i landet, som paa grund av forholdenes magt, kan jeg sige, har været nødt til for kortere eller længere tid at faa understøttelse av det offentlige, ikke fordi de selv har stelt sig ilde, mens de endnu hadde sin fulde førlighet; men fordi samfundsforholdene nu engang er av den beskaffenhet, at de ikke har kunnet klare sig selv; de er blit utslitt kanskje før tiden. Ogsaa disse maa vi naa til at yde retfærdighet og gi den samme ret, som vi selv har. Formanden sa, at det vilde være enestaaende at vedta et forslag av denne rækkevidde med engang, og dog rækker ikke dette forslag længer, end at procenten av dem, som kommer til, er ikke fuldt saa stor som forrige gang. Det rækker ikke længer, selvom man tar med dem fra 21-aars alderen; saa det skulde ikke avskrække, det er ikke enestaaende.

Saa anker formanden over, at det ikke har været optat til saadan drøftelse i vort folk, at man derav kan se, at virkelig erfaring har vist, at det kan gjennomføres. Han vil ha grei besked om, hvad folket vil i det stykke. Det er ikke saa, at det bare er socialdemokratiet, som ved valgene har hat fremme dette spørsmaal og bragt det frem i diskussionen. Man faar erindre, at der ogsaa er venstremænd, som er med paa den samme reform, stemmeret fra 21-aars alderen, og det bedste bevis er jo det, at et av den nuværende regjerings medlemmer har fremsat forslag om dette gjentagende; da gaar det ikke an at sige, at det ikke har været drøftet inden folket.

Men saa er det disse garantier. Ja, de velsignede garantier er slemme. I andre land har man disse garantier ganske anderledes, sa formanden, end hos os, hvor vi

har ettkammer-systemet, og hvor al magt er samlet i denne sal. Ja, det er et spørgsmaal det, om der virkelig er nogen garanti for en udvikling, som svarer til folkets kulturelle standpunkt, om der virkelig er nogen garanti i det, som man kalder garantier i andre land: tokammer-systemet og vetoet. Jeg mener, det er ikke virkelige garantier. Garantien ligger hos folket selv, og de gjen-tagende, kan jeg sige, brytninger, tildels av voldsom art, som man har hat i andre land, de viser, at garantierne slet ikke er av den beskaffenhet, at det er eftertragtelses-værdig at ha den slags garantier. Nei, det er folkets eget oplysningsstandpunkt, som skal være garanti, og det har alle dage været erkjendt i denne sal, at folkets oplysning det er den eneste og den rette garanti for en normal utvikling. Det er ikke saa, som formanden siger, at sterke og pludselige forandringer vil i andre land hindres ved de garantier, som man der har i motsætning til hos os. Tvertimot, det er motsat. Og det har vist sig overalt, hvor man har lagt magten i et oplyst folks haand, at man altid har kunnet utvikle samfundet mere normalt og har kunnet gaa skridtvis og stadig fremad.

Naar man snakker om modenheten, vil jeg for min del sige, at der er ikke nogen større modenhet f. eks. hos de 80-aarige, som man ved valgene trækker frem til valgurnen og maa støtte under armene, og som man maa kjøre for at faa dem frem til valgurnen, end hos 21-aaringerne, tvertimot, jeg mener, at naar grænsen skal sættes ved 25-aars alderen nedad, bør der snarere sættes en grænse opad for overaaringerne. Det er min mening. Og jeg vil ikke undlate at peke paa en anden ting, som i denne forbindelse kan ha sin betydning. Vi sætter folk her i landet, som ikke er over 21 aar, til at dømme medmennesker. Vi har adskillige edsvorne fuldmægtiger, som sitter til doms over medmennesker, og som ikke er ældre end 21 aar, og da skulde der ikke være nogen grund til ikke at la borgere i almindelighet faa lov til at utøve statsborgerlig stemmeret, enten det var mænd eller kvinder, fra 21-aars alderen.

Jeg vil slutte med at sige, at det er vel desværre saa, at der endnu er et langt stykke igjen til, at vi kan naa frem til retfærdighet helt og fuld paa dette omraade, og idag er det vel neppe utsigt til, at vi kan naa dit. Men jeg haaber og tror, at idag ialfald skal tallet paa de repræsentanter i Norges Storting, som vil være med paa at

yde denne retfærdighet, naa længer end forrige gang, og saa faar vi møtes igjen næste gang om denne reform.

Jacobsen: Jeg tror, vi maa se praktisk paa tingen, og jeg har ikke hørt benegtet denne min paastand om, at der er ikke git et saa utvetydig uttryk for det norske vælgerflertals vilje, at denne reform kan eller bør gjennomføres iaar. Der er talt om, at naar man er raadig over sine økonomiske anliggender, saa skal man ogsaa kunne delta i statens anliggender og bestemme over samfundsspørgsmaal som vælger. Nu, det er ihvertfald et spørgsmaal, som er meget omtvistet; jeg vil ikke komme ind paa det igjen. Men en ting maa vi være klar over, og det er, at vi er ikke raadig over vælgerflertallets ønsker og vilje, og gaar vi hen og vedtar idag et grundlovsforslag som dette, saa er vi ikke i overensstemmelse med flertallets vilje.

Hr. Ribsskog sa, at det vilde være smukt, om vi kunde indvarsle hundreårsdagen for vor grundlov med at vedta dette forslag, saa stemmeretsalderen blev sænket til 21 aar. Det er mulig, at det vilde gjøre sig godt i en festtale. Men mon det ikke heller er saa, at da vilde vi indvarsle hundreårsdagen for vor grundlov med at vedta et forslag i strid med vælgerflertallets vilje, og det tror jeg ikke er nogen god maate at feire hundreårsjubilæet for vor grundlov paa. Hr. Ribsskog nævnte to av mine argumenter vedkommende denne 21-aars grænse, det var den store forøkelse og saa disse kauteler i andre land, som maa sees i forbindelse med aldersgrænsen. Men han glemte netop det tredje, som for mig idag er det viktigste, netop det spørgsmaal, om saken foreligger saa utredet, at vi vet, om vi er i overensstemmelse med folket, som har sat os i denne forsamling. Det glemte han at nævne; men det er det viktigste. Han placcerte i det sted et argument om skræk for ungdommen. Den skræk har ikke jeg, paa ingen maate. Men jeg mener, at vi er ikke berettiget til at sætte os utover vore vælgeres vilje.

Hr. Eftestøl antydet muligheten av, at jeg skulde ønske at faa disse garantier og kauteler. Nei, det vet han vist likesaa godt som mig, at det er ikke mit ønske. Jeg antar, at vor statsforfatning er god, som den er. Hvorfor jeg talte om det, var for at peke paa, at man kan ikke kritisk ta ut av et fremmed lands statsforfatning det punkt om 21-aars alderen. uten at se hen til de kauteler, som der omgir det offentlige liv,

og ganske kort og godt sige, at naar man har det i andre land, vel, «so ein Ding müssen wir auch haben». Det er ikke et holdbart ræsonnement, og derfor var det, at jeg fremholdt disse kauteler — ikke fordi jeg holder paa dem.

At edsvorne fuldmægtiger paadømmer saker i ung alder, det er saa. Hvorvidt det er rigtig, skal jeg ikke uttale mig om. Man har i ethvert fald forsøkt at omgjærde det med adskillige kauteler, idet som bekjendt dommerne selv pligter at administrere tingene, og de pligter selv at administrere meddomsretten. Endvidere tror jeg, vi kan betegne det som en praktisk gennemført regel, at i en hvilkenksomhelst sak av nogen vigtighet og betydning gaar ikke den edsvorne fuldmægtig hen og avgjør den uten videre, uten at konferere med principalen, og da er det kun et gode, at to overveier saken istedenfor en. Men den ting, at en edsvoren fuldmægtig kanskje sættes til gjøremaal, som kunde paakræve en ældre mand, det skulde vel ikke være nogen grund nu til, at vi skulde sænke stemmeretsgrensen ned til 21 aar. Man maa ogsaa erindre, at det her gjælder fagspørmaal, og at de edsvorne fuldmægtiger paa dette omraade har et indgaaende fagstudium bak sig, som skulde særlig kvalifisere dem for gjerningen i det stykke. Som sagt, spørmaalet om aldersgrensen i dens almindelighet vil jeg ikke nu ta op; men det er de idag foreliggende grunde, som gjør, at jeg mener, at man ikke kan gaa paa det. Og socialisterne skulde da være de, som sterkest skulde ville holde paa, at flertalsstyret respekteres. Men dersom dette forslag vedtages idag, har man da respektert flertalsstyret?

Thallaug: Jeg er i det væsentlige enig i de uttalelser, som komiteens formand kom med første gang, han hadde ordet, og nu sidst. Det forholder sig saaledes, som det er fremhævet i indstillingen, at «vort lands forfatningsmæssige forhold stiller store krav til vælgernes sindighet og modne syn, idet deres magt til at gripe avgjørende ind i statslivet er antagelig større end efter de fleste andre lands forfatninger.» Disse krav er saa store, at jeg mener, man ikke bør gaa til det skridt, som her foreslaaes, nemlig at nedsætte aldersgrensen. Jeg tror, at man da faar for mange vælgere, som ikke har tilstrækkelig modent syn paa forholdene, med til at træffe avgjørelsen. Og det forholder sig slik, som formanden sa, at det er visse- lig ikke noget folkekrav at faa denne forandring gennemført. Erfaring har ikke paa nogen maate vist nødvendigheten av her at

gaa til nogen forandring av grundloven. Naar vi nu forhaabentlig om nogen faa minutter gaar til at vedta bestemmelsen om almindelig stemmeret for mænd og kvinder over 25 aar, da synes maalet at være naadd, ialfald for en lang, lang række aar utover. Det er saa langt fra mig at ville vinke efter noget nyt forslag tilsvarende det, som foreligger her om at nedsætte grensen fra 25 til 21 aar, at jeg vil uttale mig bestemt mot det.

Trædal: Eg vil berre segja, at for meg har det ikkje mykje aa segja, kor me set denne grensa, anten me set ho ved 25 aar eller ved 21 aar. Meiningi med det maa vel segjast vera den, at det skal vera vaksne folk, som skal kunna røysta. Eg vil, naar eg hev høve til det, røysta for 21 aars alderen; men eg legg svært liti vegt paa dette. Eg kjenner meg og viss paa, at eg samstavaast med veljarane. Eg hev aldri høyrta anna enn det og aldri set anna enn det, at nettupp desse i 21-aarsalderen og utyver mot 25-aarsalderen er, kann henda, dei, som hev arbeidd mest, og som hev vore mest ihuga i arbeidet under valet, so i so maate tenkjer eg nok, dei er med og røystar den dag i dag. Eg kann vera samd med hr. Chr. Knudsen i, at det, kann henda, vilde vera fullt so tenlegt aa hava ei grensa uppetter; for det kann nok vera, at ein stor dell av desse gamle nettupp røystar paa desse 22—23-aaringer sine meiningar; for det er helst dei, som kjem til aa faa dei gamle til aa røysta. Eg meiner, at det trengst ikkje nokon kautel, um desse menneskje kjem med. Naar det, som sagt, er framlegg framme, og det er høve til aa røysta for det, so vil eg gjera det; men eg legg svært liti vegt paa, anten det vert det eine eller det andre, eg legg liti vegt paa desse fire aari. Det, som er hovudsaki for meg, er, at alle kjem med, og at det ikkje vert gjort nokon skilnad paa folk i so maate.

Alternativ 1 i forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Eriksen m. fl. til forandring i grundlovens § 50 var saalydende:

Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 21 aar, har været bosatte i landet i 5 aar og opholder sig der.

Votering:

Grundlovsforslaget blev 84 mot 26 stemmer ikke bifaldt.

De 84 herrer var:

Omholt, Hans Hansen, Gjetmundsen, Ramm, Konow, Sparre, Gunnestad, Johnson, F. Enge, Nalum, Berg, Godske Nielsen, O. B. Halvorsen, Ustvedt, Landheim, Kolstad, Mjøen, Hovi, Gundersen, Peersen, J. Hestnes, Meyer, Thal-
 laug, Ugland, Kaddeland, Eiesland, Sanne, Lindstøl, Skaiaa, Kulstad, O. Amundsen, Jacobsen, Joakimsen, Ellingsen, Holmesland, Vassbotn, Otterlei, Stuevold-Hansen, N. Hestnes, Sigurdson, Kragtorp, Bøen, Jahren, Årstad, Gjedrem, Braut, Austbø, Haaland, Hidle, Eidem, Pedersen, Erichsen, Bauck, Galtvik, Hagerup, Aavatsmark, Stinessen, Schei, Wolden, Bergan, Fjermstad, Syrrist, Friis Petersen, Michelet, Hagerup Bull, Blakstad, Spangelo, Ameln, Mowinkel, Næss, Bakke, Rosenlund, Svendsbøe, Myklebust, Lid, Sæim, Mjelde, Skaar, Rinde, Skilbred, Løvland, Tveiten, Rik. Olsen og Kopseng.

De 26 herrer var:

Horgen, Nagel, Finstad, K. Amundsen, Løberg, Eftestøl, Magnus Nilssen, Chr. Knudsen, Lappen, Jenssen, Fløistad, Ludv. Enge, Moe-skau, Bergersen, Gjøstein, Foshaug, Gausdal, Ribsskog, Buen, Jul. Halvorsen, Fretheim, Samuelsen, Sæbø, Trædal, Bonnevie og Hornsrud.

Fraværende var:

Lund (forfald), Engvald Hansen, Andr. Hanssen (forfald), Valentinsen (forfald), Embretsen, Aaen, Rustad (forfald), Gauslaa (forfald), Andersen Grimsø (forfald), Ulstrup, Kristvik (forfald), Inderberg (forfald) og Indrehus (forfald).

Videre var indstillet:

3. Forslag fra landskvindestemmeretsforeningens styre ved Aa. Bryggesaa, Nils Djuvik, O. A. Eftestøl og Tomas Torsvik til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 7 i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes.

Grundlovsforslaget var saalydende:

§ 50 skal herefter lyde:
 Stemmeberettigede ere norske borgere, mænd og kvinder, der ha fyldt 25 aar, og som have været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

Votering:

Grundlovsforslaget bifaldtes med 111 stemmer.

Fraværende var:

Kristvik (forfald), Inderberg (forfald), Indrehus (forfald), Lund (forfald), Engvald Hansen, Andr. Hanssen (forfald), Valentinsen (forfald), Embretsen, Rustad (forfald), Gauslaa (forfald), Andersen Grimsø (forfald) og Ulstrup.

Videre var indstillet:

4. Forslag fra J. H. Meinich, P. O. Pedersen m. fl. til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 8 i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.
5. Alternativ 2 i forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Eriksen m. fl. til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 9 A i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling under 4 og 5 bifaldtes enstemmig.

Sak nr. 4.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende kongelig proposition om forandring av grundlovens § 89 (indst. S. nr. 108.)

Angaaende saken i sin almindelighet ytret

Chr. Knudsen: Jeg for min del hadde helst set, at man nu kunde ha naadd frem til ophævelse av det militære retsvæsen. Men da der ikke foreligger forslag i saa henseende, saa stemmer jeg for det, som av komiteen er indstillet til bifald, idet vi ved at vedta det forslag dog kommer et stykke paa vei.

Komiteen hadde indstillet:

I.

Det ved st. prp. nr. 119 for 1911 fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 89, forslag nr. 1 IX, alternativ I i dok. nr. 72 for 1911, bifaldes.

Grundlovsforslaget var saalydende: